

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Ремейтић, др Јелица Симојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:

Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763

ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејџор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Нوماћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александар Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псеудонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмилло Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номати: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем <i>радосћи</i> , <i>туже</i> , <i>сјраха</i> и <i>љућње</i>)	163
Ана В. Миленкович: Концептуализация первичных эмоций в сербском языке (на примере глаголов со значением <i>радости</i> , <i>печали</i> , <i>страха</i> и <i>гнева</i>)	184
Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing <i>Joy</i> , <i>Sadness</i> , <i>Fear</i> and <i>Anger</i>)	185

Некролози

Академик Милорад Радовановић (1947–2020) (Предраг Пипер)	187
Владимир Павловић Гутков (1934–2020) (Срето З. Танасић)	193

Хроника

Међународна научна конференција <i>Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема</i> . Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г. (Јована Б. Јовановић)	199
--	-----

Прикази и критика

Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/1</i> (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић)	219
Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/1</i> (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић)	227
Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/2</i> (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић)	233
<i>Славянская дэрыватаграфія</i> . А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Билана Ж. Марич)	237
Милош Ковачевић. <i>Кроз синтаксу српскога језика</i> . Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић)	244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској еѝнолингвистици – ѝочеци развоја и акѝуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокулѝуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Sanja Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

ISSN 0350-185X, – Књ. 77, св. 1 (2021), стр. 163–185

UDK: 811.163.41'367.625

811.163.41'37

COBISS.SR-ID: 43828745

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2101163M>

Примљено: 11. децембра 2020.

Прихваћено: 27. јануара 2021.

Оригинални научни рад

Ана В. Миленковић*

Институт за српски језик САНУ

Београд

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ПРИМАРНИХ ЕМОЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (НА ПРИМЕРУ ГЛАГОЛА СА ЗНАЧЕЊЕМ *РАДОСТИ, ТУГЕ, СТРАХА И ЉУТЊЕ*)**

У раду се анализирају концептуални механизми који стоје у основи развоја секундарних емоционалних значења глагола који примарно не означавају емоције. Емоције се, као апстрактни, психички ентитети, језичким средствима формализују и изражавају употребом тзв. емоционалне лексике. Један њен део чине емоционални глаголи, речи којима се означавају емоције, емоционални односи и процеси, емоционална експресија и шира емоционална ситуација. Грађу за истраживање чине 92 глагола који су класификовани према два критеријума: а. критеријуму семантичке улоге доживљавача емоције, тј. да ли означавају *доживљивање* или *изазивање* емоције (емоционално-*активни* и емоционално-*пасивни* глаголи) и б. критеријуму примарне емоције, тј. да ли припадају емоционалном домену *радосни*, *туге*, *страха* или *љутње*. Анализа грађе показала је да се емоције концептуализују специфичним емоционалним метафорама, утемељеним на дистинкцији пријатност : непријатност. Примарна метафора *човек је садржала емоција* и опште метонимијско правило физиолошке манифестације емоције су сама емоција, општи су механизми концептуализације емоционалних глаголских значења. Показало се, такође, да одређени тип примарног значења глагола потенцијално развија одређено секундарно емоционално значење, односно, да за сваку примарну емоцију постоје карактеристични изворни домени којима се конкретизују њихова апстрактна значења.

Кључне речи: емоције, емоционални глаголи, концептуализација, метафора, метонимија.

* ana.milenkovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68 /2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

1. УВОД

Емоције су ајсџраќџне. Немају јасну сџрукћуру и џешко их је ојисаџи. Оно џџо можемо јесџе да ојџшемо оне мисли које су у нашој свесџи џовезане са одређеним осећањем и на џај начин саговорнику џриближимо нијансе и дубине емоџја које осећамо (А. Вјежбиќа).

Однос између света емоџја и света речи остварује се лексичким означавањем и језичким изражавањем људских емоџја. Лексика којом се емоџје означавају може бити *десќриџџивна* и *експресивна*. Експресивна лексика обухвата речи, изразе и конструкције којима се изражава одређена емоџја или специфично емоционално стање (нпр. узвици, лексика субјективне оцене и ласкања, погрдна и цензурисана лексика, жаргон и др.). Десќриџџивна лексика обухвата речи и изразе који имају функцију именовања емоџје, које може бити директно (денотација), а може бити и посредно (употребом појмовних метафора и метонимија). Већина аутора своје разумевање емоционалног значења заснива на истраживањима емоционалне денотације, сматрајући да *десќриџџивна лексика* има сложенију значењску структуру у односу на експресивну и да је оно што се назива *срж емоционалног значења*, заправо, емоционална денотација (уп. WIERZBIŃSKA 1972, 1992; FEHR, Russell 1984; ORTONY и др. 1987; SHAVER и др. 1987; ШАХОВСКИЙ 1987; БАБЕНКО 1989; АПРЕСЯН 1995; KÖVECSES 1990, 2000 и др.).

1.1. ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА ЕМОЦИОНАЛНЕ ЛЕКСИКЕ. Истраживањем емоционалне лексике бавили су се најеминентнији аутори у области психолошких, психолингвистичких, когнитивних и лингвистичких истраживања односа емоџја и језика. Начелно, сва истраживања могу се груписати у три целине, у зависности од теоријско-методолошког приступа који је, у лексичкој анализи, заступљен: *комџоненџијална анализа* – истраживања у којима се емоционално значење анализира његовим разлагањем на просте семантичке компоненте (уп. DAVITZ 1969; ШАХОВСКИЙ 1987; БАБЕНКО 1989; OATLEY, Johnson-Laird 1987, 1996; ORTONY и др. 1987 и др.), *џеорџја џроџџџџџа* – истраживања у којима се структура емоционалног значења посматра као прототипски организована (уп. ROSCH 1973, 1975, 1999; LAKOFF 1987; LAKOFF, Johnson 1980; EKMEN 1973, 1982; RUSSELL 1989, 1991; FEHR и др. 1982; FEHR, Russell 1984; SHAVER и др. 1987 и др.) и *конџеџџуална анализа* – истраживања у којима се емоционално значење концептуализује употребом специфичних когнитивних модела (WIERZBIŃSKA 1972, 1992, 1996; KÖVECSES 1986, 1988, 1990, 1998, 2000; LAKOFF 1983, 1987; LAKOFF, Kövecses 1983; АПРЕСЯН 1995; Кликовац 2004, 2006, 2008; РАСУЛИЋ 2004, 2006; Драгићевић 2004, 2007, 2010; Миљковић 2015, 2017; Косановић 2016; Миленковић 2017 и др.).¹

¹ Когнитивни лингвиста Роналд Ланакер *значење* изједначава са концептуализацијом, наглашавајући, посредно, његову динамичку структуру. Концептуализацију дефинише широко, сматрајући важним да се њоме обухвате сви аспекти менталног искуства.

1.2. ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА ЕМОЦИОНАЛНИХ ГЛАГОЛА. Емоције се језичким механизмима конкретизују и остварују употребом *именица*, *придева* и *глагола* са емоционалним значењем. Они чине тзв. *емоционалну*² *лексику* српског језика. Именице означавају врсту, односно квалитет емоције, придеви описују карактеристике онога који емоцију доживљава, док се *глаголима* означавају емоције у ширем смислу (емоционални односи и процеси, емоционална експресија и шира емоционална ситуација). Емоционални глаголи осликавају однос између *онога који нешто осећа* и *онога што даје осећање у њему изазива*. Овај однос постаје сложенији ако се у обзир узму и елементи као што су: *каузалност*, *инијенција*, *вербална експресија*, *понашање* и *гестикаулација* (Миленковић 2015, 2017). Дакле, сам догађај исказан глаголом могуће је анализирати из различитих перспектива, са фокусом на различите аспекте и елементе глаголске радње (уп. LEVIN 1993; CROFT 1993; ВАСИЉЕВ 1981; ПАДУЧЕВА 1996; РИСТИЋ 2004; ШТРБАЦ 2006, 2012; ПОПОВИЋ 2007; МОСКОВЉЕВИЋ-ПОПОВИЋ 2008; МИЋКА 2015; МИЛЕНКОВИЋ 2015, 2017; MURMANN 2019; ЛЕЕ 2019 и др.).

Богатство и разноликост значења до којих се може доћи анализом емоционалних глагола открива један другачији начин разумевања глаголске семантике. Посматрањем међусобних односа у које улазе учесници догађаја означеног емоционалним глаголом могу се стећи нови увиди у вишесмерност која се међу његовим актантима остварује: *доживљавање*, *примање*, *изазивање* или *преношење* емоција. Осим интуитивне поделе емоција на *позитивне* и *негативне*, њихов садржај може се посматрати у оквирима емоционалне семантике глагола, која описује различите аспекте глаголског значења: односе међу учесницима у емоционалном догађају, улоге доживљавача и изазивача емоција, разлике између емоционалне денотације и емоционалне експресије и метафоричне релизације емоционалних речи.³ Сви ови елементи чине основу класификације емоционалних глагола коју ћемо, у наставку, укратко представити.

Концептуализација сажима (1) нове и постојеће појмове; (2) не само „интелектуалне“ појмове већ и чулно, моторичко и емотивно искуство; (3) разумевање физичког, језичког, социјалног и културног контекста; и (4) појмове који се не манифестују истовремено, већ подлежу временском току обраде (LANGACKER 2008: 30).

² Како би означио појмове и процесе који припадају појмовном домену људских емоција, у својој књизи *Категоризација емоциј в лексико-семантичкој сисџеме јзыка* В. Шаховски користи два термина: *емоџивни* и *емоџионални* (Шаховски 1987). У нашем раду користићемо термин *емоџионалан* јер га сматрамо прикладнијим за опис појмова и категорија који су у вези са лексиком којом се означавају емоције, али и због чињенице да се у српском језику придев *емоџиван* најчешће користи за одређивање особе као осетљиве, емпатичне, нежне, склоне емоџионалном реаговању.

³ У оквиру домена емоција постоје димензије које се могу сматрати кохерентним, због чега је важно посматрати њихову међузависност. На пример, параметар који ди-

2. ЦИЉ РАДА И КОРПУС ИСТРАЖИВАЊА

У раду ћемо представити концептуалне механизме који стоје у основи развоја секундарних емоционалних значења глагола који примарно не означавају емоције. Језичка грађа обухвата 92 глагола, који су ексерпирани из *Речника српскохрватског народног и књижевног језика САНУ* (РСАНУ)⁴ и *Речника српскохрватског књижевног језика Мајинце српске I–VI* (РМС): *болеџи, боловаџи, букџеџи, венуџи, грисџи, грисџи се, грмеџи, дражџи, дрхџаџи, жацнуџи, загреваџи, загреваџи се, загрејаџи, загрејаџи се, закиџеџи, залудеџи, засениџи, заџаласаџи, заџрнуџи, зачараџи, изгрисџи, изједаџи, изједаџи се, искидаџи се, јариџи, јариџи се, кидаџи, кидаџи се, киџеџи, киселиџи се, лудоваџи, љубиџи, мекшаџи, мекшаџи (некога), нагрисџи, надражџиваџи, надражџи, накосџреџиџи, накосџреџиџи се, нарогуџиџи, нарогуџиџи се, огорчиџи, озариџи, озариџи се, освоџиџи, џалиџи, џеџи, џеџи се, џлануџи, џовредиџи, џовреџиваџи, џодражџиваџи, џодражџи, џокиснуџи, џолудеџи, џољуџаџи, џоџмуриџи се, џоџресаџи, џоџресаџи се, џоџресаџи, џоџресаџи се, џревреџи, џрегореџи, разбисџриџи, разбисџриџи се, разведриџи, разведриџи се, разјариџи, размекшаџи, размекшаџи се, расџалиџи, смекшаџи, смекшаџи (некога), смекшаџи се, смркнуџи се, смуџиџи, џресаџи се, ублажџи, угасџи, угрисџи, уздрмаџи, уздрмаџи се, уздрхџаџи, узнеџи, узнеџи се, ујесџи, ускџеџи, усковиџлаџи, ускомешаџи, ускомешаџи се, усџаласаџи, усџаласаџи се*.⁵

Да би анализа лексике којом се означавају емоције била релевантна, неопходан је свеобухватни, интердисциплинарни приступ. У том смислу, класификација емоционалних глагола утемељена је, како у лингвистичким, тако и у психолошким критеријумима.

2.1. Из лингвистичке перспективе, основна подела емоционалних глагола у вези је са разликовањем денотативног и експресивног елемента у значењу глаголске лексеме. У том смислу разликујемо: *џправе* емоционалне глаголе и емоционално-експресивне глаголе.⁶ У зависности од тога да ли се емоционално значење реализује као примарно или секундарно,

ференцира емоције на *џозиџивне* (радост, срећа, узбуђеност, ентузијазам, љубав) и *негатиџивне* (туга, страх, љутња, узнемиреност, депресија, мржња) пресеца параметар који емоције дели на *акџивне* (радост, узбуђеност, узнемиреност, ентузијазам, бес) и *џасивне* (туга, депресија, смиреност, срећа, озлојеђеност) (LANGACKER 1987: 151).

⁴ Ексерпирани су глаголи из 20 објављених томова (I–XX).

⁵ У раду се рефлексивна и нереллексивна форма глагола посматрају као засебне лексеме.

⁶ Посебну семантичку групу чине тзв. емоционално-експресивни глаголи, којима се означавају различити типови емоционалног понашања (телесно, вербално, физиолошко и фацијално) (према Миленковић 2017). Дати глаголи садрже емоционалну компоненту, која је пратећа у односу на доминантну манифестну семантичку компоненту.

разликујемо два типа правих емоционалних глагола: *примарно*-емоционалне (нпр. *радовати се, волети, мрзети, бодрити, њлаштити* и др.) и *секундарно*-емоционалне (нпр. *дрхтити, венути, озари се, грисити, кида се, кийети* и др.). Ако се у обзир узме и статус актаната у емоционалном догађају, емоционални глаголи могу се поделити на оне који означавају узрочно-последичан емоционални процес (емоционално-*активни* глаголи) и они који означавају емоционално стање субјекта (емоционално-*пасивни* глаголи) (према Миленковић 2017).

Табела 1. Класификација емоционалних глагола (према Миленковић 2017)

Емоционални глаголи			
прави		експресивни	
примарно-емоционални глаголи		секундарно-емоционални глаголи	
		глаголи са значењем <i>испољављања</i> емоције	
емоционално- -активни	емоционално- пасивни	емоционално- активни	емоционално- пасивни

2.2. Осим по критеријуму *доживљавача*, емоционални глаголи могу се груписати и према *основном ајџому емоционалности*. У значењу сваког емоционалног глагола може се препознати емоционални квалитет једне од четири примарне⁷ емоције. У том смислу, сви глаголи могу се поделити у подгрупе у зависности од тога да ли се у њиховом емоционалном значењу препознаје емоционални квалитет *радоси, њуге, сџираха* или *љубиње*.

2.3. Иако су се параметри семантичке улоге *доживљавача* емоције и *основног ајџома* емоционалности показали кључним у класификацији емоционалних глагола, када је у питању концептуализација, сама *активност* и *пасивност* *доживљавача* немају пресудну улогу у разумевању емоционалности. Анализа грађе показала је да се примарне емоције концептуализују помоћу истих или сличних изворних домена, по принципу бинарне супротности *џријатино : неџријатино*.

⁷ Непостојање системских приступа проучавању природе и својстава широког спектра људских осећања довело је до великог броја различитих класификација емоција (в. JAMES 1884; ORTONY, Turner 1990; ЕКМАН 1999; PRINZ 2004; SOLOMON 2008; МИЉОЈЕВИЋ 2007 и др.). Ипак, без обзира на то да ли је њихова утемељеност биолошка, психолошка или когнитивна, психолози се слажу у томе да су *радоси, њуге, сџирах* и *љубиња* најбољи представници тзв. примарних емоција.

Имајући то у виду, представимо концептуалне механизме који леже у основи развоја секундарних емоционалних значења глагола који примарно не означавају емоције. Прво ће бити приказани механизми концептуализације емоција које садрже квалитет примарне емоције *радосѝи*, односно припадају ширем емоционалном домену *ѝријајѝносѝи*, а затим и механизми концептуализације *ѝуге*, *сѝраха* и *љубѝње*, тј. метафоре и метонимије којима се осликавају глаголска значења која припадају ширем емоционалном домену *неѝријајѝносѝи*.

3. ОПШТИ МЕХАНИЗМИ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈЕ ЕМОЦИЈА (Развој секундарних емоционалних значења)

3.1. Глаголи који припадају емоционалном домену *радосѝи*

- ПРИЈАТНО ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ
- ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН ФИЗИЧКИ КОНТАКТ

Примарна значења емоционално-активних глагола *загреваѝи*, *загрејаѝи* и емоционално-пасивних глагола *загреваѝи се*, *загрејаѝи се* у вези су са физичким процесом пораста температуре. Њима се означава изазивање/доживљавање пријатних осећања, која се манифестују порастом топлоте тела доживљавача емоције. Концептуализација емоције утемељена је у појмовној метафори – ПРИЈАТНО ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ и општем метонимијском принципу – ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА.

Примарно значење глагола *љубиѝи* у вези је са физичким прислањањем усана на лице или тело друге особе, ради исказивања *љубави*, *ѝошѝовања*. Из њега је развијено значење *осећања* *љубави* и *наклоности*. У основи је појмовна метафора – ПРИЈАТНО ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРИЈАТАН ФИЗИЧКИ КОНТАКТ и метонимија – ФИЗИЧКА (ТЕЛЕСНА) МАНИФЕСТАЦИЈА ЕМОЦИЈЕ ЈЕ САМА ЕМОЦИЈА.

љубити I. 1. (некога, (у) нешто) *ѝриѝискаѝи*, *доѝицаѝи некога (не-ѝѝо)* уснама, *даваѝи ѝољубац*, *ѝољубце* (обично у *љубави*, као израз *ѝошѝовања*, уз *ѝоздрав ѝриликом сусреѝа*, *оѝрашѝања* и др.), *целиваѝи*.
3. (некога) **а.** *осећаѝи*, *гајѝи љубав ѝрема некоме*, *обасѝаѝи љубављу*, *нежношѝу* и сл., *волеѝи*.

- ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА ЈАСНОЋА
- ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА И(ЛИ) КОГНИТИВНА НЕЈАСНОЋА
- ЛЈУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО

Примарно значење глагола *разбѝѝриѝи се* у вези је са физичким својствима воде, односно течности. Прљава вода је мутна, док је чиста вода бистра, прозирна. Када је човек нерасположен, љут или тужан, он је

као мутна вода. Када се мисли *разбиситре*, човек види јасније, има бистар поглед, осећа се пријатно. У основи развоја секундарног емоционалног значења је метафора – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА ЈАСНОЋА.

Примарно значење глагола *засениити* у вези је са заклањањем извора светлости, тј. стављањем застора или препреке која онемогућава продирање светла.⁸ Из њега је развијено значење немогућности објективног расуђивања. Према РСАНУ ово значење може се односити на изазивање непријатне (*засениити* = обманути) или пријатне емоције (*засениити* = опчинити). У другом случају, секундарно емоционално значење развијено је метафором – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА НЕЈАСНОЋА.

засенити 1. 1. а. *заклониити какав извор светлосити иако да се не види, да му се смањи могућности осветљавања, замрачиити. 2. б.* *ојсениити, ојчинити; обмануити, заварати.*

Слично је и са глаголом *залудеити*, чије је примарно значење емоционално-*иасивно*, јер означава унутрашњу, психичку промену субјекта којом он губи способност рационалног размишљања и понашања. Из датог значења развијено је емоционално-*активно* значење *изазивања* у другој опцијености, занесености, заљубљености, где је у основи развоја секундарног значења метафора – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА И(ЛИ) КОГНИТИВНА НЕЈАСНОЋА. Исти механизам препознајемо и у развоју секундарног значења глагола *зачараити*, где се примарно значење *излагања (некога) дејствиу магије*, што за последицу има губитак способности разумног понашања, трансформише у ново значење *изазивања очараности, занесености, заслепљености*.

Примарна значења глагола *лудоваити* и *иолудеити* у вези су са понашањем особа оболелих од психичке болести *лудила*, које карактерише одсуство рационалног мишљења, непромишљеност, неразумност. Из њих је развијено значење у вези са специфичним понашањем особе која према некоме осећа велику *љубав* или *сипраси*, која је *ојчињена*. Онај који је заљубљен, занесен другим, понаша се као да је *луд од љубави*. У основи развоја секундарног емоционалног значења су метафоре – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА (КОГНИТИВНА) НЕЈАСНОЋА И ЉУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО.

лудовати 1. *иравити лудосити, глупосити, ионашати се неразумно, неразборито. 2.* *(за неким, нечим) осећати сипраси према некоме или нечему, јако волеити, обожаваити некога или нешто.*

⁸ У свом раду о глаголима са префиксом *за-* у српском језику В. Миљковић користи метафоре базиране на медиперцептибилној импликацији *заклањања* и уводи појмове метафоричког заклоњивача, заклона и заклоњеног објекта (в. Миљковић 2017: 152–155).

- ПРИЈАТНОСТ ЈЕ МЕКОЋА
- ПРИЈАТНОСТ ЈЕ СВЕТЛОСТ

Примарна значења емоционално-активних глагола *мекшајџи*, *смекшајџи*, *размекшајџи*, *ублажијџи* и емоционално-пасивних глагола *мекшајџи се*, *смекшајџи се*, *размекшајџи се* у вези су са процесима физичког деловања на објекат који, под различитим утицајима (гњечењем, грејањем, трењем или разблаживањем) постаје мекши. Оно што је физички мекше, обично је нежно и осетљиво. Из примарног значења развијено је значење изазивања/доживљавања унутрашњих промена, којима човек постаје емоционално мекши, тј. нежнији, попустљивији и осетљивији. У развоју секундарног емоционалног значења препознајемо механизам појмовне метафоре – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТВРДОЋА, ПРИЈАТНОСТ ЈЕ МЕКОЋА.

Примарна значења емоционално-активних глагола *озаријџи*, *разведријџи* и емоционално-пасивних глагола *озаријџи се*, *разведријџи се* у вези су са процесом физичког осветљавања. Када се посматра појмовни домен емоција, *свејлосџи* значи пријатност, ведрину, добро расположење. Из датих значења развијена су емоционална значења изазивања/доживљавања доброг расположења, при чему се лоше, непријатне мисли трансформишу у пријатне (брстре, јасне). У основи развоја секундарног значења је механизам појмовне метафоре – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ СВЕТЛОСТ, НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТАМА.

- ПРИЈАТНО ЈЕ ГОРЕ

Примарна значења глагола *узнејџи* и *узнејџи се* у вези су са физичким подизањем, уздизањем објекта. Из датог значења изведено је значење изазивања/доживљавања емоционалног *јодизања*, тј. осећања радости и доброг расположења. Када је човек расположен, има осећај да је одвојен од тла, да лебди, а када је нерасположен, као да га нешто вуче надоле. У основи развоја секундарног значења је механизам појмовне метафоре – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ГОРЕ, НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ДОЛЕ (уп. фразеологизам *бијџи на седмом небу*, у значењу *осећајџи срећу*).

- ЛУБАВ ЈЕ ПОБЕДА (НАГРАДА)

Примарно значење глагола *освојџи* у вези је са победом на бојном пољу, освајањем туђе територије, добијањем рата. Из датог значења изведено је значење придобијања, освајања нечије наклоности, симпатија, *љубави*. У основи развоја секундарног емоционалног значења је метафора – ЛУБАВ ЈЕ ПОБЕДА (НАГРАДА).

Табела 2. Преглед појмовних метафора (метонимија) којима се концептуализује *радосћ*

Основни механизми концептуализације РАДОСТ	
<i>засенић</i> (кога) <i>разбиситрић</i> , <i>разбиситрић</i> се <i>залудећ</i> , <i>зачараћ</i> (кога), <i>лудоваћ</i> , <i>йолудећ</i> (за ким)	ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА ЈАСНОЋА ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА (КОГНИТИВ- НА) НЕЈАСНОЋА ЉУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО
<i>мекшаћ</i> (кога), <i>смекшаћ</i> (кога), <i>размекшаћ</i> (кога), <i>ублажић</i> (кога), <i>мекшаћ</i> , <i>смекшаћ</i> , <i>смекшаћ</i> се, <i>размекшаћ</i> се	ПРИЈАТНОСТ ЈЕ МЕКОЋА
<i>озарић</i> (кога), <i>разведрић</i> (кога), <i>озарић</i> се, <i>разведрић</i> се	ПРИЈАТНОСТ ЈЕ СВЕТЛОСТ
<i>загреваћ</i> (кога), <i>загреваћ</i> се <i>загрејач</i> (кога), <i>загрејач</i> се	ПРИЈАТНО ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ
<i>љубић</i>	ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН ФИЗИЧКИ КОНТАКТ ФИЗИЧКА МАНИФЕСТАЦИЈА ЕМОЦИЈЕ ЈЕ САМА ЕМОЦИЈА
<i>узнећ</i> (кога), <i>узнећ</i> се	ПРИЈАТНО ЈЕ ГОРЕ
<i>освојич</i> (кога)	ЉУБАВ ЈЕ ПОБЕДА

3.2. Глаголи који припадају емоционалном домену *йууге*, *сйраха* и *љуић*

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ (ОНАЈ КО ОСЕЋА ЕМОЦИОНАЛНУ НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ОНАЈ КО ОСЕЋА ТЕЛЕСНУ НЕПРИЈАТНОСТ)

Примарна значења глагола *дражић*, *надражић* и *йодражић* у вези су са механичким повређивањем ткива и коже. Делови који су били изложени повредама постају осетљиви и болни. Секундарна значења датих глагола развијена су механизмима појмовне метафоре – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ (ОНАЈ КО ОСЕЋА ЕМОЦИОНАЛНУ НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ОНАЈ КО ОСЕЋА ТЕЛЕСНУ НЕПРИЈАТНОСТ).

дражити I. 1. доводић у сјање йојачане осетљивосћ; изазиваћ йромене на йкиву, нагризаћ, надраживаћ. **3. 6.** љуић, изазиваћ; нарушаваћ нечије сйокојсйво, узнемираваћ.

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА И(ЛИ) КОГНИТИВНА НЕЈАСНОЋА

Примарно значење глагола *залудећ* означава психичку промену којом особа губи способност рационалног мишљења и понашања. Из датог значења развијено је емоционално-активно значење *обмањивања*.

Такође, примарно значење глагола *зачарајџи* у вези је са *излагањем дејствиу магије*, што за последицу има губитак способности разумног понашања, а секундарно развија значење заслепљивања, обмањивања.

Глагол *смујџијџи* можемо посматрати у односу на глагол *разбисџиријџи* и његово примарно значење које је у вези са физичким својствима бистре, чисте воде (течности). Глагол *смујџијџи* примарно означава процес замућивања и прљања воде, њеног претварања у муљ. За разлику од глагола *разбисџиријџи*, који секундарно означава позитивну промену расположења (непријатне у пријатну, пожељну емоцију), глагол *смујџијџи* има супротно емоционално значење *изазивања* у другоме немира, узнемирености. Развој секундарних емоционалних значења заснован је на механизму појмовне метафоре – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА И(ЛИ) КОГНИТИВНА НЕЈАСНОЋА.

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА
- ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА

Појмовну метафору ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА препознајемо у секундарним значењима глагола *џалијџи*, *расџалијџи*, *јаријџи*, *разјаријџи*, *угасијџи*. Примарна значења глагола *џалијџи* и *расџалијџи* у вези су са почетком горења тј. паљења ватре ради грејања или добијања светлости. Глагол *џалијџи* развија два типа секундарних значења различитих емоционалних вредности. Он може имати негативну емоционалну вредност када означава *изазивање* моралних, душевних патњи, немира или бола (НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА). С друге стране, позитивну емоционалну вредност имају значења *изазивања* пријатних осећања, узбуђења, одушевљења (ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА). Секундарно значење глагола *расџалијџи* такође има негативну емоционалну вредност и значење раздраживања, односно изазивања *јаросџи*, *беса*, *џобеснелосџи*. Примарна значења глагола *јаријџи* и *разјаријџи* у вези су са распаљивањем ватре, односно интензивирањем пламена. Смањење интензитета емоција препознајемо у секундарном значењу глагола *угасијџи*, који означава смиривање, а затим и нестајање негативних емоција. Примарна значења глагола *џеџи* и *џеџи се* у вези су са мењањем физичких својстава предмета њиховим излагањем ватри, тј. високим температурама, док секундарно означавају процесе изазивања душевне патње и бола. У наведеним случајевима, секундарна емоционална значења глагола добијена су метафорама – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА И ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА, и општим метонимијским правилом – ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА.

разјарити **1.** *џодсџаџи да се разбукџи, расџалијџи (ваџиру).* **2.** *довесџи у сџање јаросџи, гнева, разбеснеџи.*

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНОТЕЖА
- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНИНА
- ЕМОЦИОНАЛНА ПРОМЕНА ЈЕ КРЕТАЊЕ

Посебну групу чине глаголи са секундарним значењем општих стања *узнемирености* или *узбуђености*. Примарна значења емоционално-активних глагола *йошпресити*, *усковитилаити*, *ускомешаити*, *йољуљаити*, *уздрмаити*, емоционално-пасивних глагола *шпресити се*, *йошпресати се*, *йошпресити се*, *уздрмаити се*, *ускомешаити се* и глагола *усталасати* (*усталасати се*) и *заталасати*, у вези су са различитим облицима кретања. Кретање представља промену положаја тела. Секундарна емоционална значења *изазивања/доживљавања* немира и несигурности у вези су са излагањем (кретањем, померањем) из уобичајеног, мирног стања, а добијена су метафорама – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ РАВНОТЕЖА, НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНОТЕЖА И ПРИЈАТНОСТ ЈЕ РАВНИНА, НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНИНА (ЕМОЦИОНАЛНА ПРОМЕНА ЈЕ КРЕТАЊЕ).

потрести се II. ~ се 1. а. *доћи у сјање шпресења, колебања, уздрмаити се. 2. доћи у јако узбуђење, узбудити се, узнемирити се.*

заталасати I. 1. *изазвати таласање неке течности, жића и сл., йокренути на таласање, узбуркаити. 2. б.* *изазвати немир, узнемирити, узрујати, узбудити.*

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКИ КОНТАКТ КОЛИ ИЗАЗИВА БОЛ

Примарно значење глагола *жацнути* у вези је са физичким наношењем повреда убадањем, пробадањем или уједањем. Секундарно емоционално значење *довођења* у стање узнемирености добијено је појмовном метафором – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКИ КОНТАКТ КОЛИ ИЗАЗИВА БОЛ.

- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА НЕПОГОДА
- НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТАМА

Из примарног значења *грмљавине* као природне силе развијено је значење пуцања из ватреног оружја, а затим и значење самог звука, тј. брујања, које се чује при пуцању. Када је човек *љути*, његова најчешћа вербална реакција јесте громогласно, оштро викање. У секундарном значењу глагола *грмеити* препознајемо метафору НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА НЕПОГОДА (НЕПРИЈАТНА ПРИРОДНА ПОЈАВА) и метонимијски пренос последица (ЕФЕКАТ) ЕМОЦИЈЕ ЈЕ САМА ЕМОЦИЈА.

Секундарно емоционално значење глагола *смркнути се* развијено је метафором – ПРИЈАТНОСТ ЈЕ СВЕТЛОСТ, НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТАМА. Примарно значење глагола *смркнути се* у вези је са настанком мрака. Из њега је изведено значење добијања смркнутог, мрачног израза лица. Препознајемо метонимијски пренос – ФИЗИЧКЕ ПРОМЕНЕ ИЗАЗВАНЕ ЕМОЦИЈОМ СУ САМА ЕМОЦИЈА.

Глаголи *йокиснуџи* и *йоџмуриџи* се развијају секундарна емоционална значења метафорама – непријатност је непријатно телесно стање и непријатност је тама. У основи метафора су киша и мрак, као атмосферске појаве које се доводе у везу са тужним расположењем (уп. фразеологизам *држаџи се као йокисла кокош*).

- НЕПРИЈАТНО ЈЕ БОЛЕСНО
- ЕМОЦИОНАЛНО ПРОПАДАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО ПРОПАДАЊЕ

Глагол *венуџи* развија секундарно емоционално значење *џуговања* метафорама – пријатно је здраво, непријатно је болесно и емоционално пропадање је физичко пропадање. Процес увенућа биљке може се довести у везу са болешћу и умирањем, а раст и развој биљке са здрављем и рађањем. Када биљка вене, она се савија и смањује. Слично томе, када је човек тужан, он се, такође, савија, спушта главу и рамена, слабије се креће, мирује. Физичко пропадање биљке доведено је у везу са емоционалним пропадањем човека који пати. У питању је сличност између изгледа биљке која вене и физичког изгледа и држања човека који тугује.

- ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА ДЕСТРУКЦИЈА
- ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА БОЛ

Секундарна значења емоционално-активних глагола *грисџи*, *нагрисџи*, *изгрисџи*, *угрисџи*, *ујесџи*, *кидаџи*, *изједатџи* и емоционално-пасивних глагола *грисџи се*, *изједатџи се*, *кидаџи се* и *искидаџи се* чине посебну групу којом се означавају различити типови узнемирености, односно узроковања или доживљавања емоција које припадају домени *џуге*. Она се развијају метафором – емоционална бол је физичка деструкција (повређивање). Дати глаголи означавају жвакање хране, кидање и уједање меса, распарчавање објекта зубима, наглим покретима руку и сл. Будући да су храна и људско тело ентитети најближи човековом физичком и физиолошком искуству, помоћу њих се емоције, посредно, свде на физички перцептибилније ентитете, који се лакше могу разумети и описати. Емоционална бол се разуме посредно, преко *физички десџрукџивног* понашања, а у основи секундарног емоционалног значења је метафора – емоционална бол је физичка деструкција.

угристи 1. 1. а. *захваџивџи џџо зубима најравиџи рану, осџавиџи џраг; зариџи зубе у некога, ујесџи:* ~ јабуку, ~ за руку. **2.** *фиг. добаџиџи йакосну, заједљиву реч, йеџнуџи, боџнуџи.*

Примарно значење глагола *йовредџи* у вези је са физичким наношењем повреда и рана, док су примарна значења глагола *болеџи* и *боловаџи* у вези са физичким осећајем бола (насталог услед болести, повреде и сл.). Секундарна емоционална значења *изазивања/дoживљавања*

душевног бола, *иџуге* и *иџиџе* добијена су метафором – ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА БОЛ.

- **ЉУТЊА ЈЕ УСИЈАНА, ВРЕЛА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ**
- **ЉУТЊА ЈЕ ВАТРА**

Појмовну метафору *ЉУТЊА ЈЕ УСИЈАНА, ВРЕЛА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ* препознајемо у глаголима *киџеџи*, *закџеџи*, *ускиџеџи* и *иџевреџи*. Објашњавајући механизам концептуализације *ЉУТЊЕ*, Џ. Лејкоф наводи да човек у свом концептуалном систему има општу метафору која гласи – ТЕЛО ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЕМОЦИЈА (нпр. у *мени* све киџи, букџи, у *његовом срџу* букџи бес, срџба и др.). Из дате метафоре произлази основна метафора за осећање *ЉУТЊЕ*, а то је – *ЉУТЊА ЈЕ ТОПЛОТА ТЕЧНОСТИ У САДРЖАТЕЉУ* (LAKOFF 1987: 377–380). Примарна значења наведених глагола означавају промене које се дешавају када је течност изложена високој температури: она *ври*, *кључа*, *иџи*, *иџе се* и *иџелива иџеко рубова иџосуде*. Ако је тело садржатељ емоција, а тело је човек, онда је човек садржатељ емоција. *ЉУТЊА* се концептуализује као *вРЕЛА ТЕЧНОСТ* која у човеку *ври*. Она се, попут праве течности, загрева, кључа, прелива и, на крају, долази до експлозије. Дати глаголи секундарно означавају специфична стања тела при доживљавању *ЉУТЊЕ*: достићи велики интензитет, узаврети, распаљити се, прећи највиши степен раздражености, пући.

преврети 1. а. *киџеџи излиџи се, иџекиџеџи*. **1. б.** *фиг. не моџи више иџоднеџи, иџосџаџи неџодношљиво, јако се расрдиџи*. **4.** *фиг. умириџи се, средиџи се, иџибраџи се иџосле душевних немира и криза*.

Појмовну метафору *ЉУТЊА ЈЕ ВАТРА* препознајемо у глаголима *иџланџи*, *букџеџи* и *јаџиџи се*. Примарно, дати глаголи означавају процес дезинтегрисања и уништавања објеката који су изложени дејству ватре (они се *зџале*, *горе*, *иџроше*, *расџадају* и *несџају* у процесу оксидације). Секундарно, означавају *ЉУТЊУ* која се концептуализује као *ВАТРА*, која се у човеку *зџали*, *расџламса* и *саџори га*.

планути 1. а. *наџло се разџорџи, зџалиџи се*. **1. в.** *наџло и јако иџоџрвенеџи, иџекриџи се руменилом (од узбуџења, збуџености и сл.)*. **4.** *фиг. а. наџло доџи у раздраџено сџање, узбуџење, узбуџиџи се*.

У развоју секундарних емоционалних значења наведених глагола препознајемо механизме општих појмовних метафора које се користе у концептуализацији *ЉУТЊЕ* – *ЉУТЊА ЈЕ УСИЈАНА, ВРЕЛА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ* и *ЉУТЊА ЈЕ ВАТРА*, и општег метонимијског принципа – ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА (будући да је пораст телесне температуре једна од основних физиолошких манифестација *ЉУТЊЕ*, као психолошког стања).

• ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА

Примарна значења глагола *накостѣрешии* (*се*) и *нарогушии* (*се*) у вези су са подизањем длаке, перја, бодљи (код животиња), односно косе или длаке (код човека). Из њих су изведена секундарна значења изазивања/доживљавања *љуиће*, *гнева*, *беса*. Када је животиња спремна да нападне, када је бесна, она наkostenеши своју длаку. Када је човек бесан или раздражен, има осећај наkostenености. У основи развоја секундарних емоционалних значења стоји општа појмовна метафора – ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА и метонимијски принцип – ФИЗИОЛОШКЕ (ТЕЛЕСНЕ) МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА.

Табела 3. Преглед појмовних метафора (метонимија) којима се концептуализују *шуга*, *сѣрах* и *љуиће*

Основни механизми концептуализације ТУГА, СТРАХ, ЉУТЊА	
<i>кииѣи</i> , <i>закѣиѣи</i> , <i>ускииѣи</i> , <i>ѣре- врейи</i>	ЕМОЦИЈА ЈЕ ВРЕЛА, УСИЈАНА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ РАСТ ЕМОЦИЈЕ ЈЕ ПОРАСТ НИВОА ТЕЧНОСТИ У САДРЖАТЕЉУ СМАЊЕЊЕ ЕМОЦИЈЕ ЈЕ СМАЊЕЊЕ НИВОА ТЕЧ- НОСТИ У САДРЖАТЕЉУ
<i>ѣлануиѣи</i> , <i>букѣиѣи</i> , <i>јариѣи се</i> , <i>ѣѣи се</i> , <i>ѣрегореѣи</i> , <i>ѣалиѣи</i> , <i>рас- ѣалиѣи</i> , <i>угасѣиѣи</i>	ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА
<i>накостѣрешии се</i> , <i>нарогушииѣи се</i> , <i>киселиѣи се</i> , <i>дрхѣиѣи</i> , <i>зѣи- рнуѣи</i> , <i>уздрхѣиѣи</i>	ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА ФИЗИОЛОШКЕ (ТЕЛЕСНЕ) МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА
<i>болеѣи</i> , <i>боловаѣи</i> , <i>грѣиѣи се</i> , <i>кидаѣи се</i> , <i>искидаѣи се</i> , <i>изјѣдаѣи се</i>	ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА БОЛ ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА ДЕСТРУКЦИЈА
<i>ѣѣреѣи се</i> , <i>ѣѣѣреѣи се</i> , <i>уздрма- ѣи се</i> , <i>ускомѣѣиѣи се</i>	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНОТЕЖА
<i>ѣокиснуѣи</i> , <i>ѣѣѣмуриѣи се</i> , <i>сѣркнуѣи се</i>	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТАМА ПОСЛЕДИЦА (ЕФЕКАТ) ЕМОЦИЈЕ ЈЕ САМА ЕМОЦИЈА
<i>уѣѣѣѣѣѣи се</i>	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНИНА
<i>венуѣи</i>	НЕПРИЈАТНО ЈЕ БОЛЕСНО ЕМОЦИОНАЛНО ПРОПАДАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО ПРОПАДАЊЕ

4. ЈЕЗИК КАО ПОСРЕДНИК ИЗМЕЂУ ЧУЛНОГ И АПСТРАКТНОГ (Уместо закључка)

Да би човек разумео појмове који припадају домену апстрактног, мора их свести на оно што му је искуствено ближе, а то су конкретни, физички перцептибилни стимулуси. О важности повезивања човекових субјективних и сензомоторних искустава писао је Џозеф Грејди, који уводи појам *примарне метафоре* (GRADY 1997). Она представља основни атом, градивни елемент који се налази у основи других, комплексних појмовних метафора (нпр. СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ, ТЕШКОЋА ЈЕ ТЕРЕТ, ВРЕМЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ и др.) (уп. LAKOFF, Johnson 1999: 45–60). Примарне метафоре представљају тачку преклапања два домена: *изворног* (сензомоторног) и *циљног* (субјективног искуства). Оне омогућавају да се речима које означавају сензомоторна искуства именују различити аспекти субјективног искуства, који су појмовним метафорама концептуализовани (уп. LAKOFF, Johnson 1999: 60–74).

Анализом секундарних емоционалних значења глагола који примарно не означавају емоције установили смо да је концептуализација емоција утемељена у примарним метафорама заснованим на дистинкцији *пријатног* : *непријатног*. Њима се описује начин на који човек доживљава пријатна, односно непријатна емоционална искуства. Непријатност се концептуализује као *непогода*, *хладноћа*, *физички контакт* који изазива *бол*, *тврдоћа* и *вредина*, док се пријатност концептуализује као *свећлост*, *визуелна јасноћа*, *равнина*, *равнотежа* и *пријатан физички контакт*. У наведеним примарним метафорама могу се препознати емоционалне метафоре којима се концептуализују специфични аспекти људских емоција. У оквиру примарне метафоре непријатност је непријатно телесно стање могу се издвојити емоционалне метафоре: ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА ДЕСТРУКЦИЈА И ОНАЈ КО ОСЕЋА ЕМОЦИОНАЛНУ НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕСТЕ ОНАЈ КО ОСЕЋА ТЕЛЕСНУ НЕПРИЈАТНОСТ. Првом метафором се изазивач непријатности одређује као изазивач телесног бола (*грисити*, *кидаити*, *нагрисити*, *угрисити* и *ујесити*). Дакле, човеков ментални свет концептуализује се као материја, коју је могуће *јесити*, *грисити*, *кидаити* и сл. Две универзалне метафоре које се користе у концептуализацији људских осећања јесу – ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА И ЕМОЦИЈА ЈЕ ВРЕЛА, УСИЈАНА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ (обема је надређена метафора – НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВРЕЛИНА), а препознајемо их код глагола *букићети*, *горећети*, *пећи* или *кићети*, *прегрејети*, *ускићети*. Постоје глаголи који показују да се човек, као емоционално биће, концептуализује као животиња (*накосипрешићети се*) или посуда са водом (*кићети*), дакле свођењем на својства неемоционалних ентитета. Продуктиван је и метонимијски пренос значења, пре свега код глагола *љубићети* – ФИЗИЧКИ КОНТАКТ КОЈИ ПРАТИ ЕМОЦИЈУ ЈЕ САМА

ЕМОЦИЈА, а затим и код глагола *дрхѣиѣи, најежѣи се, накосѣрешиѣи се* – ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА. Све што се дешава у вези са емоцијама, дешава се у унутрашњости човековог тела, а као потврду имамо два кључна концептуална механизма: метафору – ЧОВЕК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЕМОЦИЈА и општи метонимијски принцип – ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА.

Табела 4. Механизми концептуализације емоција: општа класификација

Основни механизми концептуализације <i>примарних емоција</i>	
ЧОВЕК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЕМОЦИЈА	
ФИЗИОЛОШКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ ЕМОЦИЈЕ СУ САМА ЕМОЦИЈА	
пријатне емоције	непријатне емоције
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕПРИЈАТНО ТЕЛЕСНО СТАЊЕ
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН ФИЗИЧКИ КОНТАКТ	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕПРИЈАТАН ФИЗИЧКИ КОНТАКТ НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКИ КОНТАКТ КОЈИ ИЗАЗИВА БОЛ
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА ЈАСНОЋА	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА НЕЈАСНОЋА
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА (ИЛИ КОГНИТИВНА) НЕЈАСНОЋА	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ВИЗУЕЛНА (КОГНИТИВНА) НЕЈАСНОЋА
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ МЕКОЋА	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТВРДОЋА
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ СВЕТЛОСТ	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ ТАМА
ПРИЈАТНОСТ ЈЕ РАВНОТЕЖА	НЕПРИЈАТНОСТ ЈЕ НЕРАВНОТЕЖА
ПРИЈАТНО ЈЕ ГОРЕ	НЕПРИЈАТНО ЈЕ ДОЛЕ
ПРИЈАТНО ЈЕ ЗДРАВО	НЕПРИЈАТНО ЈЕ БОЛЕСНО
ЉУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО ЉУБАВ ЈЕ ПОБЕДА	ЉУТЋА ЈЕ ВАТРА ЉУТЋА ЈЕ ВРЕЛА, УСИЈАНА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ
ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА БОЛ	
ЕМОЦИОНАЛНА БОЛ ЈЕ ФИЗИЧКА ДЕСТРУКЦИЈА	
ЕМОЦИОНАЛНО ПРОПАДАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО ПРОПАДАЊЕ	

Примарне метафоре утемељене су на везама које су искуствено мотивисане, што значи да ће се за разумевање појмова који не припадају нашем чулном искуству користити појмови који су чулно перцептибилни (в. Миљковић 2017: 137). С тим у вези, питамо се, постоји ли правилност по којој одређени тип примарног значења развија одређено емоционално значење, односно, да ли за сваку примарну емоцију постоје карактеристични изворни концепти којима се конкретизују њихова апстрактна значења?

Анализа грађе показала је да постоје заједнички изворни концепти помоћу којих се реализују различита емоционална глаголска значења. Они се могу класификовати према припадности домену једне од четири

примарне емоције, и то: *радосѝи* (СУНЦЕ, СВЕТОСТ, ТОПЛИНА, МЕКОЋА, БИСТРИНА, ВЕДРИНА И КРЕТАЊЕ НА ГОРЕ), *љуѝиње* (БОЛ, РАНА, ВАТРА, ВРЕЛИНА, ГОРАК УКУС, КИПУЋА ВОДА, МРАК, НОЋ И КРЕТАЊЕ НА ГОРЕ), *ѝуге* (БОЛ, ВРЕЛИНА, РАНА, БОЛЕСТ, ГУБИТАК СЈАЈА, ВАТРА, КИША И ТАМА) и *сѝраха* (БОЛ, МРАК, ЗАМУЋЕНОСТ, ТАЛАСАЊЕ, ЗГРЧЕНОСТ, ТРЊЕЊЕ, ПОМЕРАЊЕ ТЛА, КИДАЊЕ, УЈЕДАЊЕ И ДРХТАЊЕ).

На основу наведеног, можемо претпоставити да ће се из глагола који примарно означавају процесе у вези са ватром, порастом температуре или интензивирањем пламена развити секундарна значења која су у вези са *љуѝињом*, *гневом*, *раздраженошћу* или *мржњом*.⁹ Глаголи који примарно означавају појмове или појаве у вези са сунцем, светлошћу, ведрином, топлином или мекоћом, највероватније ће развити секундарна значења која ће бити у вези са *радошћу*, *ѝријаѝним* емоцијама и *добрим* расположењем. Секундарна значења у вези са различитим облицима *сѝраха*, какви су *узнемиреносѝи* или *узбуркане* емоције, биће реализована посредно, преко концепата који су у вези са различитим облицима померања тла, тј. кретања воде и ваздуха (љуљање, дрмање, таласање, дување, подрхтавање и сл.). И, на крају, секундарна емоционална значења у вези са доживљавањем или изазивањем различитих облика *ѝуге* реализоваће се посредством концепата који примарно означавају доживљај физичког бола или рањавања тела, као и неповољних физичких и атмосферских појава као што су *облаци*, *киша*, *ѝама*, *ноћ* или губитак светлости и сјаја.

Иако се, интуитивно, може чинити да су *емоције*, једноставно, *даѝе*, да су свеprisутне и апстрактне, и да су због тога немерљиве и необјашњиве, постоје многа истраживања која показују супротно. У том светлу је и једно од основних запажања Џорџа Лејкофа у вези са концептуализацијом емоција, а односи се на уверење да емоције имају врло сложену и богату концептуалну структуру и да човек, доживљавајући емоције, истовремено укључује и своје размишљање о променама које му се дешавају. *Емоције су, заѝраво, најбољи ѝримери аѝсѝиракѝних концепеѝаѝа који су чврсѝио уѝемељени у човековом физичком искусѝву* (према ЛАКОФ 1987: 377).

Цѝѝирана лиѝераѝура

АПРЕСЯН, Юрий Д. *Избранные труды. Т. 1. Лексическая семантика: синонимические средства языка*. Москва: Языки русской культуры, 1995.

⁹ Међутим, будући да постоје и примери као што су: *горесѝи* од љубави, *букѝеѝи* од страсти, *биѝи* у пламену страсти и сл., језик нам, заправо, потврђује да се истом метафором могу концептуализовати емоције различитог, често, супротног типа, нпр. љубав и мржња, страст и бес (*гори* од љубави/мржње, *букѝи* од страсти/беса и др.).

- [APRESÂN, Ūrij D. *Izbrannye trudy. T. 1. Leksičeskaâ semantika: sinonimičeskie sredstva âzyka*. Moskva: Âzyki russkoj kul'tury, 1995]
- БАБЕНКО, Людмила Г. *Лексические средства обозначения эмоций в русском языке*. Свердловск: Издательство Уральского университета, 1989.
- [BABENKO, Lûdmila G. *Leksičeskie sredstva oboznačeniâ èmocij v russkom âzyke*. Sverdlovsk: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 1989]
- ВАСИЛЬЕВ, Леонид М. *Семантика русского глагола*. Москва: Высшая школа, 1981.
- [VASIL'EV, Leonid M. *Semantika russkogo glagola*. Moskva: Vysšaâ škola, 1981]
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „Творба речи и концептуализација емоција“. *Славистика*, књ. 8 (2004): стр. 120–127.
- [DRAGIĆEVIĆ, Rajna. „Tvorba reči i konceptualizacija emocija“. *Slavistika*, knj. 8 (2004): str. 120–127]
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- [DRAGIĆEVIĆ, Rajna. *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2007]
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010.
- [DRAGIĆEVIĆ, Rajna. *Verbalne asocijacije kroz srpski jezik i kulturu*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2010]
- КЛИКОВАЦ, Душка. *Метафоре у мишљењу и језику*. Београд: Библиотека XX век, 2004.
- [KLIKOVAC, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2004]
- КЛИКОВАЦ, Душка. *Семантика предлога: Судија из когнитивне лингвистике*. Београд: Филолошки факултет, 2006.
- [KLIKOVAC, Duška. *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet, 2006]
- КЛИКОВАЦ, Душка. „Шта је то метафора?“ *Књижевност и језик* LX, 1–2, (2008): стр. 57–76.
- [KLIKOVAC, Duška. „Šta je to metafora?“ *Književnost i jezik* LX, 1–2, (2008): str. 57–76]
- КОСАНОВИЋ, Милина. *Придеви који означавају емоције у енглеском и српском језику: когнитивнолингвистичка анализа* (2016): докторска дисертација.
- [KOSANOVIĆ, Milina. *Pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza* (2016): doktorska disertacija]
- МИЛЕНКОВИЋ, Ана. „Семантичке улоге доживљавача и изазивача емоције у значењској структури емоционалних глагола у српском језику“. *Наш језик* XLVI/3–4 (2015): стр. 23–38.
- [MILENKOVIĆ, Ana. „Semantičke uloge doživljavača i izazivača emocije u značenjskoj strukturi emocionalnih glagola u srpskom jeziku“. *Naš jezik* XLVI/3–4 (2015): str. 23–38]
- МИЛЕНКОВИЋ, Ана. *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику* (2017): докторска дисертација.
- [MILENKOVIĆ, Ana. *Semantička i tvorbena analiza glagola kojima se označavaju osećanja u savremenom srpskom jeziku* (2017): doktorska disertacija]
- МИЉКОВИЋ, Вања. „Префиксација и метафоричка појмовна интеграција на примеру глаголског префикса *пре-*“. У: Милош Ковачевић (ур.). *Савремена истраживања језика и књижевности* VI/1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2015: стр. 137–152.

- [MILJKOVIĆ, Vanja. „Prefiksacija i metaforička pojmovna integracija na primeru glagolskog prefiksa pre-“. U: Miloš Kovačević (ur.). *Savremena proučavanja jezika i književnosti* VI/1. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2015: str. 137–152]
- Миљковић, Вања. „Глаголи са префиксом за- који означавају почетне ситуације у савременом српском језику – когнитивнолингвистички приступ“. У: Б. Мишић Илић, В. Лопичић (ур.). *Језик, књижевност, време: језичка истраживања*. Ниш: Филозофски факултет, 2017: стр. 143–158.
- [MILJKOVIĆ, Vanja. „Glagoli sa prefiksom za- koji označavaju početne situacije u savremenom srpskom jeziku – kognitivnolingvistički pristup“. U: B. Mišić Ilić, V. Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, vreme: jezička istraživanja*. Niš: Filozofski fakultet, 2017: str. 143–158]
- Московљевић-Поповић, Јасмина. „Класе глагола за изражавање психолошких стања, осећања и расположења у савременом српском језику“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 37/1 (2008): стр. 87–98.
- [Moskovičević-Popović, Jasmina. „Klase glagola za izražavanje psiholoških stanja, osećanja i raspoloženja u savremenom srpskom jeziku“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 37/1 (2008): str. 87–98]
- Падучева, Елена. *Семантијеске истраживања (семантика времени и вида в русском языке)*. Москва: Языки Русской Культуры, 1996.
- [PADUČEVA, Elena. *Semantičke isledovanîa (semantika vremena i vida v ruskom âzyke)*. Moskva: Âzyki Ruskoj Kul'tury, 1996]
- Поповић, Људмила. Аргументска структура глагола емотивног стања у словенским језицима. *Зборник Мајнице српске за славистику* 71/72 (2007): стр. 481–497.
- [Popović, Ljudmila. Argumentska struktura glagola emotivnog stanja u slovenskim jezicima. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 71/72 (2007): str. 481–497]
- Расулић, Катарина. *Језик и његово искуство*. Београд: Филолошки факултет, 2004.
- [RASULIĆ, Katarina. *Jezik i prostorno iskustvo*. Beograd: Filološki fakultet, 2004]
- Расулић, Катарина. „Тако близу, а тако далеко: о метафоричкој концептуализацији заснованој на појмовима близу и далеко“. У: Предраг Пипер (ур.). *Когнитивнолингвистичка истраживања српског језика*. Београд: САНУ, 2006: стр. 231–259.
- [RASULIĆ, Katarina. „Tako blizu, a tako daleko: o metaforičkoj konceptualizaciji zasnovanoj na pojmovima blizu i daleko“. U: Predrag Piper (ur.) *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*. Beograd: SANU, 2006: str. 231–259]
- Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.
- [RISTIĆ, Stana. *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku: teorijske osnove i normativno-kulturološki aspekti*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2004]
- РМС: Речник српскохрватског књижевног језика, 1–6. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1976.
- [RMS: Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, 1–6. Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Matica hrvatska, 1967–1976]
- РСАНУ: Речник српскохрватског књижевног и народног језика, 1–20. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–.
- [RSANU: Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, 1–20. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1959–]

- ШАХОВСКИЙ, Виктор И. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1987.
- [ŠANOVSКИ, Viktor I. *Kategorizaciâ emocij v leksiko-semantičeskoj sisteme âzyka*. Voronež: Izd-vo Voronežeskogo universiteta, 1987]
- ШТРБАЦ, Гордана. „О валентности глагола емоционалног садржаја у српском језику“. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLIX/2 (2006): стр. 73–102.
- [ŠTRBAC, Gordana. „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLIX/2 (2006): str. 73–102]
- ШТРБАЦ, Гордана. „Деривациони потенцијал афективних глагола“. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима (зборник радова са 14. међународне научне конференције комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта)*. Београд: Филолошки факултет (2012): стр. 757–771.
- [ŠTRBAC, Gordana. „Derivacioni potencijal afektivnih glagola“. U: Rajna Dragičević (ur.). *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima (zbornik radova sa 14. međunarodne naučne konferencije komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista)*. Beograd: Filološki fakultet (2012): str. 757–771]

*

- CROFT, William. “Case marking and the semantics of mental verbs.” In: J. Pustejovsky (ed.). *Semantics and the lexicon*. Netherlands: Springer, 1993: pp. 55–72.
- DAVITZ, Joel R. *The language of emotion*. New York and London: Academic Press, 1969.
- EKMAN, Paul. “Cross-cultural studies of facial expression.” In: P. Ekman (ed.). *Darwin and facial expression: A century of research in review*. New York: Academic Press, 1973: pp. 169–222.
- EKMAN, Paul. *Emotion in the human face*. New York: Cambridge University Press, 1982.
- EKMAN, Paul. “Basic emotions.” In: T. Dalgleish, M. Power (eds.). *Handbook of Cognition and Emotion*. Sussex, U.K.: John Wiley & Sons, Ltd, 1999: pp. 45–60.
- FEHR, Beverly, James A. Russell, Lawrence M. Ward. “Prototypicality of emotions: A reaction time study.” *Bulletin of the psychonomic society* 20(5) (1982): pp. 253–254.
- FEHR, Beverly, James A. Russell. “Concept of emotion viewed from a prototype perspective.” *Journal of experimental psychology*, 113/3 (1984): pp. 464–486.
- GRADY, Joseph. *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*. PhD Dissertation, University of California, Berkeley, 1997.
- JAMES, William. “What is an Emotion?” *Mind*, Vol. 9/34, (1884): pp. 188–205.
- KÖVECSES, Zoltán. *Metaphors of anger, pride and love. A lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam: John Benjamin, 1986.
- KÖVECSES, Zoltán. *The language of love. The semantics of passion in conversational English*. Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 1988.
- KÖVECSES, Zoltán. *Emotion concepts*. New York: Springer-Verlag, 1990.

- KÖVECSES, Zoltán. "Are there any emotion-specific metaphors?" In: A. Athanasiadou, E. Tabakowska (eds.). *Speaking of emotions*. Berlin – New York: De Gruyter Mouton, 1998: pp. 127–152.
- KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor and emotion: language, culture, and body in human feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- LAKOFF, George, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- LAKOFF, George, Zoltán Kövecses. "The cognitive model of anger inherent in American English." *Cognitive science report no. 10*. Berkeley: University of California, 1983.
- LAKOFF, George. *Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- LAKOFF, George. "The contemporary theory of metaphor." In: A. Ortony (ed.). *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993: pp. 202–251.
- LAKOFF, George, Mark Johnson. *Philosophy in the Flesh: the embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books, 1999.
- LANGACKER, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. Vol. 1. Stanford, California: Stanford University Press, 1987.
- LANGACKER, Ronald W. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press, 2008.
- LEE, Sophia Yat Mei. *Emotion and Cause*. Singapore: Springer Nature, 2019.
- LEVIN, Beth. *English verb classes and alternations. A preliminary investigation*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- MILIVOJEVIĆ, Zoran. *Emocije*. Novi Sad: Psihopolis institut, 2007.
- MIURA, Ayumi. *Middle English Verbs of Emotion and Impersonal Constructions*. Oxford University Press, 2015.
- MURMANN, Maximilian. *Inchoative Emotion Verbs in Finnish*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2019.
- OATLEY, Keith, Philip Johnson-Laird. "Towards a cognitive theory of emotions." *Cognition & Emotion* 1 (1987): pp. 29–50.
- OATLEY, Keith, Philip Johnson-Laird. "The communicative theory of emotions: Empirical tests, mental models, and implications for social interaction." In: L. L. Martin, A. Tesser (eds.). *Striving and feeling: Interactions among goals, affect, and self-regulation*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 1996: pp. 363–393.
- ORTONY, Andrew, Terence Turner. "What's basic about basic emotions?" *Psychological Review*, Vol. 97/3, (1990): pp. 315–331.
- ORTONY, Andrew, Gerald L. Clore, Mark A. Foss. "The referential structure of the affective lexicon." *Cognitive science* 11 (1987): pp. 341–364.
- PRINZ, Jesse. "Which emotions are basic?" In: D. Evans, P. Cruse (eds.). *Emotion, evolution, and rationality*. Oxford University Press, 2004: pp. 1–19.
- ROSCH, Eleanor. "Cognitive representations of semantic categories." *Journal of experimental psychology* 104 (3) (1975): pp. 192–233.

- ROSCH, Eleanor. "On the internal structure of perceptual and semantic categories." In: T. E. Moore (ed.). *Cognitive development and the acquisition of language*. New York: Academic Press, 1973: pp. 111–144.
- ROSCH, Eleanor. "Principles of categorization." In: E. Margolis, S. Laurence (eds.). *Concepts: Core readings*. Cambridge, MA: MIT Press, 1999: pp. 189–206.
- RUSSELL, James A. "Measures of emotion." In: R. Plutchik, H. Kellerman (eds.). *Emotion: Theory, research, and experience*, Vol. 4. San Diego, CA: Academic Press, 1989: pp. 83–111.
- RUSSELL, James A. "Culture and the categorization of emotions." *Psychological Bulletin*, Vol. 110/3, (1991): pp. 426–450.
- SHAVER, Phillip, Judith Schwartz, Donald Kirson, Cary O'Connor. "Emotion knowledge: further exploration of a prototype approach." *Journal of Personality and Social Psychology* 52(6) (1987): pp. 1061–1086.
- SOLOMON, Robert. "The Philosophy of Emotions." In: M. Lewis, J. Haviland-Jones, L. Feldman Barrett (eds.). *Handbook of Emotions*. New York, London: The Guilford Press, 2008: pp. 3–16.
- WIERZBICKA, Anna. *Semantic primitives*. Frankfurt: Athenäum, 1972.
- WIERZBICKA, Anna. "Defining emotion concepts." *Cognitive science* 16 (1992): pp. 539–581.
- WIERZBICKA, Anna. *Semantics primes and universals*. Oxford University Press, 1996.

Ана В. Миленкович

Институт сербского языка Сербской академии наук и искусств
Отдел лексикографии

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПЕРВИЧНЫХ ЭМОЦИЙ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ (НА ПРИМЕРЕ ГЛАГОЛОВ СО ЗНАЧЕНИЕМ РАДОСТИ, ПЕЧАЛИ, СТРАХА И ГНЕВА)

Резюме

В статье анализируются концептуальные механизмы, лежащие в основе развития вторичных эмоциональных значений глаголов, которые в первую очередь не обозначают эмоции. Эмоции, как абстрактные, психические сущности, формализуются и выражаются лингвистическими средствами с помощью эмоциональной лексики. Одна его часть состоит из эмоциональных глаголов, слов, которые обозначают эмоции, эмоциональные отношения и процессы, эмоциональное выражение и более широкую эмоциональную ситуацию. Материал для исследования состоит из 92 глаголов, которые классифицируются по двум критериям: а. семантические роли эмоциональных переживаний, т. е. имеют ли они в виду переживание или провоцирование эмоций (эмоционально-активные и эмоционально-пассивные глаголы) и б. критерий первичной эмоции, т.е. принадлежат ли они к эмоциональной сфере радости, печали, страха или гнева. Анализ материала показал, что эмоции концептуализируются определенными

эмоциональными метафорами, основанными на различении удовольствие : дискомфорт. Первичная метафора человек СОДЕРЖАТЕЛЬ ЭМОЦИЙ и общее метонимическое правило ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ ЭМОЦИЙ являются самой ЭМОЦИЕЙ, являются общими механизмами концептуализации эмоциональных значений глаголов. Также было показано, что определенный тип первичного значения глагола потенциально развивает определенное вторичное эмоциональное значение, то есть для каждой первичной эмоции существуют характерные оригинальные понятия, которые конкретизируют их абстрактные значения.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональные глаголы, концептуализация, метафора, метонимия.

Ana V. Milenković

Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Lexicography Department

THE CONCEPTUALISATION OF PRIMARY EMOTIONS
IN THE SERBIAN LANGUAGE (THE CASE OF VERBS EXPRESSING *JOY*,
SADNESS, *FEAR* AND *ANGER*)

S u m m a r y

The paper analyses the conceptual mechanisms underlying the development of secondary emotional meanings of “non-emotional” verbs (in relation to their primary meaning). Being abstract, psychological entities, emotions are formalised and expressed by linguistic means using *emotional lexis*. Emotional verbs represent a type of this lexis: they denote emotions, emotional relationships and processes, emotional expression and an emotional situation as a whole. The research material consists of 92 verbs which are classified according to two criteria: a. the semantic role of the *experiencer*, i.e. whether the verbs denote experiencing or provoking an emotion (emotionally-*active* and emotionally-*passive* verbs) and b. the criterion of the primary emotion, i.e. whether the verbs belong to the emotional domain of *joy*, *sorrow*, *fear* or *anger*. The analysis showed that emotions are conceptualised by specific emotional metaphors, based on the *pleasure: discomfort* distinction. The primary metaphor MAN IS THE CONTAINER FOR EMOTIONS and the general metonymic rule PHYSIOLOGICAL MANIFESTATIONS OF EMOTIONS ARE THE EMOTION ITSELF, represent general mechanisms for the conceptualisation of secondary emotional meanings of verbs. It has also been shown that a certain type of a verb’s primary meaning potentially develops a certain secondary emotional meaning; in other words, each primary emotion has an intrinsic source domain which concretises its abstract meanings.

Keywords: emotions, verbs of emotion, conceptualisation, metaphor, metonymy.